

EKONOMİ POLİTİK

Diğer EKONOMİ POLİTİK yazılarım için [tıklayınız.](#)

A. Erinç Yeldan,
Kadir Has Üniversitesi
erinc.yeldan@khas.edu.tr

13 Ekim 2021

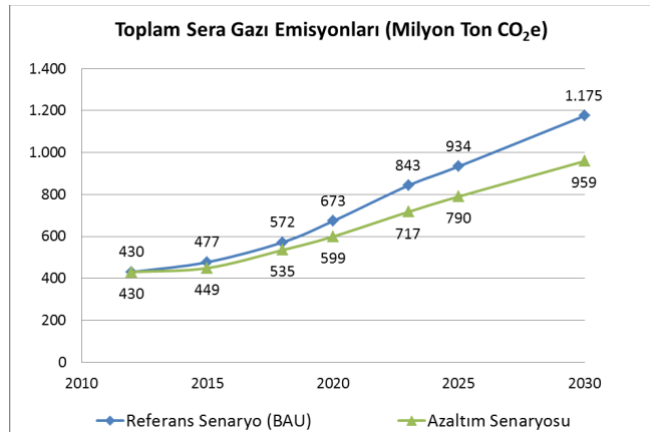
Paris'ten Net Sıfır Emisyon Hedefine

Türkiye 7 Ekim günü Paris Anlaşması'nı TBMM'de onaylayarak, iklim değişikliği ile ortak mücadeleye katılacağını resmi olarak ilan etti.

Paris Anlaşması diye anılan metin, 2015'te Paris'te toplanan 21. Taraflar Konferansında (COP-21) sunulan *Ulusal Niyet Beyanları (Intended Nationally Determined Contributions)* üzerine kurgulanmış idi. (İktisat jargonunun dayanılmaz çekiciliği; hem “ulusal düzeyde belirlenmiş”, hem “niyetlenilmiş”, hem de “katkı” söz konusu...). Paris Taraflar Konferansına sunulmuş bulunan *sera gazları emisyon azaltım taahhütleri*, 4 Kasım 2016'da *Paris Anlaşması* adı altında yürürlüğe konulmuştu. Türkiye bu anlaşmayı imzalamış olmasına karşın, Birleşmiş Milletler nezdinde daha 1992'den kalan bir diplomatik hata sonucu, *gelişmiş ülke* statüsünde sayılması ve bu yüzden de “iklim fonlarına erişiminin mümkün olmadığı” gerekçeleriyle Meclis'ten onay vermemiş idi.

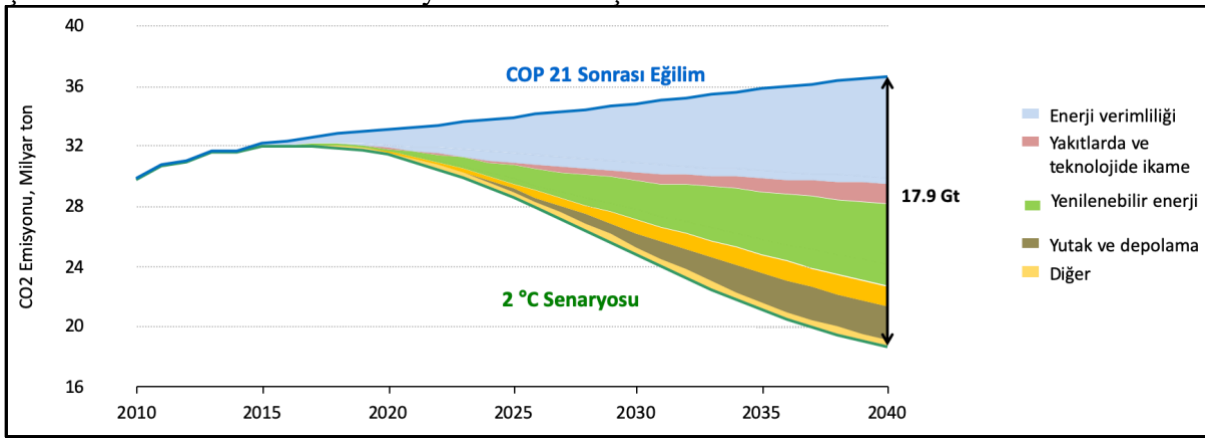
Bugüne değin geciktirilmiş olan bu tavrın Türkiye'yi uluslararası iklim diplomasisi alanında yalnızlaştırdığı ve itibarsızlaştırdığı gerçeği defalarca vurgulanmış idi. Kaldı ki, Türkiye'nin Paris Anlaşmasına sunmuş olduğu [Ulusal Katkı Beyanının teknik çalışması](#) da zaten Türkiye'yi hemen hiçbir yükümlülük altına sokmamaktaydı. Daha somuta indirgersek, Türkiye 2015 Paris COP21 Konferansına sunmuş olduğu resmi taahhütler belgesinde, sera gazı emisyonların 2030 yılında referans senaryoya (BAU) göre *artıştan %21 oranına kadar azaltılmasını* öngörmekteydi. Dikkat edelim, Türkiye'nin resmi taahhüdü, sera gazı emisyonlarının mutlak anlamda azaltılmasını değil, *öngörülebilir artıştan azaltılmasını* hedeflemektedir.

Türkiye'nin resmi Ulusal Niyet Beyanında söz edilen *öngörülebilir artıştan %21 azaltım hedefi* gerçekçi olmayan rasgele varsayımlara dayalı ve teknik olarak yetersiz bir modelleme çalışmasına dayanmakta olduğu nedeniyle [sıklıkla eleştirildi](#). Nitekim, örneğin 1990-2010 arasında tarihsel olarak %89 artmış gözükürken CO2 eşdeğeri emisyonların, 2010-2030 arasında birden bire sıçrama yaparak %126 artacağı öngörülmüyor; Türkiye de bu artıştan %21 azaltım yapıyor gibi gözükürken Paris yükümlülüklerini yerine getirmiş gibi olacağını savunuyor konumundaydı. Yanda sergilenen bu patikaların inandırıcılıktan yoksun kalması ve Türkiye'nin aslında uluslararası iklim mücadelesine bugüne değin reel bir taahhütte bulunmamış olması, kuşkusuz Türkiye'nin çabalarını itibarsızlaştıran ve güvensizleştiren en önemli unsurlardan birisi olageldi.

Ancak biz sözü tekrar Paris 2015 sonrasına getirelim. Paris toplantısına katılan bilim insanları, sera gazlarının emisyonu nedeniyle dünyamızın yüzey ısısında yaşanan artışın yüzyılın sonuna değin 2 C⁰ (sonra daha da sert biçimde vurgulanacağı üzere, tercihan 1.5 C⁰) derecede tutulması gerektiğini, aksi takdirde gezegenimizin geri dönülemez biçimde tahribata uğrayacağını vurgulamaktaydı. Çevre bilimciler, bu hedefe ulaşmak için küresel emisyonların 18 milyar ton düzeyine düşürülmesi gerektiğini hesaplamaktaydı. Oysa, Paris toplantısının daha başında ülkelerin verdikleri taahhütlerin bu hedeften çok uzakta kaldığını görülmekteydi. Dünya Enerji Ajansı sunduğu projeksiyonlarda 2040 yılına değin dünyada toplam emisyonların 36 milyar tona ulaşacağını, oysa +2 C⁰ sınırını aşmamak için toplam emisyonların 18 milyar tona değin düşürülmesi gerektiğini paylaşmaktaydı. Aradaki 18 milyar tonluk farkın düşürülmesi Paris sonrası iklim mücadelesinin en önemli sorunsalıdır. Bu projeksiyonlar yandaki 2 No'lu Şekilde özetlenmektedir.

Şekil 2. Paris 2015 Sonrası Dünya Karbon Bütçesi

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, 2017 Raporu.

Belki biraz da bu tespit ve uyarılardan hareketle, uluslararası iklim kriziyle mücadele artık Paris Anlaşmasının taahhütleriyle sınırlı kalmayıp, doğrudan *net sıfır emisyon hedefleri* çağrılarına yönelmiş durumda. Avrupa Komisyonunun 2019 Aralık ayında duyurduğu *Avrupa Yeşil Düzeni*; ABD'de de **Alexandria Cortez**'in önerdiği ve Başkan **Biden**'in sahiplendiği *Yeni Yeşil Düzen* çağrıları bunun en önemli örneklerini oluşturuyor. Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı örgütü (UNCTAD) da [2019 yılı Raporunu](#) bu konuya ayırarak, yeni yeşil düzen tasarımlarını bir kalkınma ve sanayileşme stratejisi olarak öngörmekteydi.

Bu tasarımlar arasında en dikkat çekici olanı AB'nin Avrupa Yeşil Düzeni (AYD- *European Green Deal*) belgesi oldu. Bu tasarım çerçevesinde AB'nin sanayi, tarım, enerji ve tüketici davranışlarını dönüştürmek amacıyla iklim değişikliği ve çevre kirliliği sorunlarıyla mücadele doğrultusunda topyekün yeni bir strateji izlemeye hazırlanmakta olduğu görülmekte. AYD stratejisi doğrultusunda AB üyesi ülkelerin 2050 yılına kadar "*net sıfır CO2 emisyonlu*" bir ekonomik yapıya dönüştürülmesi hedeflenmekte. Bunun için yeni ekonomik büyüme stratejisi, kirlenici sektörlerin hızla yenilenebilir enerji kaynaklarıyla dönüştürüldüğü, doğal kaynak kullanımına daha etkin yer verildiği, fosil yakıtlara dayalı enerji tüketiminin kademeli olarak azaltıldığı, yeniden işleme (*re-manufacturing*) ve dögüsel ekonomi (*circular economy*) temelli; enerji verimliliğini ve yenilenebilir enerji kaynaklarını ön plana çıkararak bir model tasarlanmakta.

AYD sisteminin uygulama ayağı daha henüz net olarak belirlilik kazanmış değil. Hatta sistemin en önemli uzantılarından birisi olan *Sınırda Karbon Düzenlemesinin (Carbon Border Adjustment Mechanism - CBAM)* 1 Ocak 2023 tarihi itibarıyla 3 yıllık mali yükümlülük getirmeyen bir geçiş dönemi ile başlatılması ve daha sonra da sadece beş sektörü kapsayacak biçimde 2026'dan itibaren uygulanmaya konulacak olması *geç kalınmakta olunduğu* eleştirileriyle karşılaşmakta. Örneğin [European Roundtable on Climate](#)

[Change and Sustainable Transition](#) örgütü, sınırda karbon düzenlemesindeki gecikmeleri *dağ fare doğurdu* (İngilizce orijinali *mouse roared*, benim beceriksiz çevirim ile) sözcükleriyle betimliyor. Buna karşın AB'nin Avrupa Yeşil Düzeni çağrıları çok hızla taraftar bulmuş durumda. Öyle ki, uluslararası karbon izini yakından tanıyan [Carbon Action Tracker](#) izlemekte olduğu 137 ülkenin 120'sinde bir tür *net sıfır emisyon hedefinin* duyurulmuş olduğunu belgeliyor. (AYD'nin Türkiye ekonomisine olası etkileri için [tıklayınız](#) ve [tıklayınız](#)).

AYD üzerine önemli eleştirel yaklaşım ise, AB'nin net sıfır hedefi ve genelde karbonsuzlaşma doğrultusunda kullanmakta olduğu en önemli enstrümanın kapitalist pazar sisteminin gene kendisi olan [Karbon Ticaret Sistemi'ne dayandırılması](#). 2005 yılında kurulmuş olan KTS, şu anda elektrik, petrol rafineleri, kimyasallar, demir&çelik, metal-dışı ürünler (çimento) kağıt ve hava taşımacılığında üretim yapan yaklaşık 11,000 şirketi ve enerji santralini kapsamakta. Bu sektörler AB toplam sera gazı emisyonlarının %40'ını kapsıyor. *Sınırla ve Ticaretini Yap* anlayışıyla oluşturulan karbon piyasası aracılığıyla toplam emisyonlarının zaman içerisinde azaltılarak net sıfır hedefine ulaşılacağı beklenilmekte.

[Larry Lohman La Nuova Ecologica](#) dergisinde Eylül ayında vermiş olduğu demecinde karbon ticaret sisteminin aslında sorunun özünü görmezden geldiğini ve fosil yakıtlara dayalı enerji sisteminin ve sanayi şirketlerinin bu sistem sayesinde yaratılan offset'ler, piyasalaştırma oyunları ve spekülatif tasarımlar sayesinde sorunu ileriki nesillere attığını vurguluyor. Lohman'a göre KTS, iklim krizinin sorununun "doğru fiyatlar uygulandığında kendiliğinden çözülecek bir piyasa tökezlemesi" olarak tanıtılmak istendiğini, oysa sorunun özünde kapitalist birim sisteminin dayanılmaz kar hırsı ve kamçılanan tüketim deseni yatmakta olduğunu vurguluyor.

Başta finansal derecelendirme kuruluşları olmak üzere, spekülörler ve fosil yakıtların teşviklenmesinden kazanç sağlayan ulus ötesi tekeller söz konusu karbon fiyatının *rekabet koşulları* altında gerçekleştirilmesi önündeki en büyük engeli oluşturuyor. Buna ek olarak, bir yandan ABD'nin *miktar kolaylaştırması (QE)* aracılığıyla dünya para piyasalarına sunduğu olağan dışı likiditenin kendisini nemalandıracak bir spekülasyon alanı arayışı, diğer yanda Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulması planlanan yıllık 100 milyar dolar tutarındaki *temiz kalkınma fonu*, finansal spekülörlerin başını döndürüyor. *İnternet balonu* ve *emlak ve konut köpüklerinden* sonra, uluslararası finans şebekesi ve ulus ötesi tekeller "iklim değişikliği ile mücadele" görüntüsü altında soluduğumuz havayı ticari bir mal haline dönüştürerek, piyasanın inişli çıkışlı dalgalanmalarından spekülatif çıkarlar bekliyor. Bu doğrultudaki kısa dönemci başı boş kararlar ise özünde uzun dönemli stratejik bir sanayileşme ve enerji planlaması gerektiren çevre kirliliği sorununu içinden çıkılmaz bir dengesizliğe sürüklüyor.

Nitekim, GreenPeace ve WWF tarafından yürütülen bir dizi araştırma, finansal sistemin spekülasyon ve kredi tahsisinde önceliğin hala kirleticiliğe yatırım alanlarına yönlendirilmesinden sorumlu olduğunu vurguluyor. Örneğin [Greenpeace ve WWF'in İngiltere kaynaklı bir araştırmasında](#) İngiltere'de finans sektöründe örgütlü on beş banka ve on adet finansal yatırım şirketinin toplamda 805 milyon ton sera gazı emisyonundan doğrudan sorumlu olduğu belgelenmekte. Araştırmaya göre eğer söz konusu yirmi beş şirket bir ülke olarak kayıt ediliyor olsaydı, dünyanın dokuzuncu büyük kirleticisi olarak anılacak idi.

Bu saptamayı doğrulayacak bir başka çalışma ise Uluslararası Enerji Ajansı verilerinden elde edilebilir. Bilindiği üzere gezegenimizin atmosferine bir yılda salınan CO2 emisyonu yaklaşık 30 milyar tona ulaşmaktadır. Bu sonucu ülkeler düzeyinde değil de, küresel üretim zincirinin baş aktörleri olan ulus-ötesi şirketler açısından değerlendirdiğimizde, aslında sadece yirmi adet enerji üreticisi ve dağıtıcı tekelin bu rakamın yüzde 30'undan sorumlu olduğunu görüyoruz. Sadece ilk dört şirket, *Chevron, Exxon, BP* ve Rus *Gaspromun* yol açtığı emisyonların toplam içerisindeki payı yüzde 11.5'e ulaşmaktadır.

Dolayısıyla, küresel iklim değışikliği ile mücadelede ana öznenin “ulus ekonomiler” olduğu kadar, belki de çok daha belirleyici biçimde, dünya ticaretini meta zincirleri ve doğrudan yatırımlar ile yönlendirmekte olan *ulus-ötesi şirketler ve uluslararası finansal sistem* olduğunu görmemiz gerekiyor.

Sözlerimizi Türkiye ile bağlayalım. Görüldüğü üzere, Türkiye'nin meclisten onaylamış olduğu Paris Anlaşması'nın ardından çok önemli tasarımlar, hedefler, tartışmalar gerçekleşmiş durumda. Türkiye şimdiye değin, küresel emisyonlar toplamının sadece yüzde 1'inden sorumlu olduğu verisinden hareketle, azaltım hedeflemekten kaçınılmaktaydı. Oysa [veriler](#) Türkiye'nin kişi başına sera gazı emisyonunun artış hızında dünyanın en başta gelen ülkeleri arasında olduğunu ve bu hızıyla da [dünya toplam emisyonunda da onaltıncı sıraya yükseldiğini](#) belgeliyor. Türkiye'de kişi başına sera gazı emisyonu 1990'da 3.82 ton/kişi düzeyinde idi. 2018'de ise 6.10 ton/kişi oranına yükseldi. Bu yaklaşık iki misli artış anlamına geliyor.

Türkiye'de iklim krizi ile mücadelenin gelir kaybına neden olacağı ve kalkınma hedefleriyle çelişeceği kanısı yaygın. Hatta bu yanlış kanı ne yazık ki ilgili bakanlıklar ve bürokrasi düzeyinde de yaygın olarak dile getirilmekte. Oysaki [orta-uzun zaman ufkunu kapsayan bir çok çalışmamız](#) Türkiye'nin yenilebilir enerji kaynaklarına ve tarım ile sanayide yeşil dönüşümü gerçekleştirmeye yönelik adımların, karbonun gerçek fiyatlaması ile birleştirilerek atılması durumunda milli gelirden yüzde 7'ye varan bir artış sağlayabileceğini ve bunun da ötesinde coğrafi anlamda bölgesel eşitsizliklerin azaltıldığı ve enerjide ulusal güvenliğin sağlandığı bir üretim deseni yaratılabileceğini öngörüyor.

Diğer EKONOMİ POLİTİK yazılarım için [tıklayınız.](#)